

Секція: Сучасні проблеми бізнес-освіти

Хитра О. В., к. е. н., доцент,

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

РОЛЬ ОСВІТИ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Основною тенденцією розвитку сучасного суспільства є перехід від індустріальної економіки до економіки знань (knowledge-based economy), яка базується на інтелектуальних ресурсах, наукомістких та інформаційних технологіях. Інтелектуалізація економіки безпосередньо пов'язана з науковими дослідженнями, прикладними розробками та їх реалізацією, а також постійною генерацією та реалізацією інновацій [1, с. 113].

Цивілізація входить у принципово новий етап розвитку, який умовно можна назвати “економікою стресу”, або постіндустріально-біфуркаційним періодом, що докорінно відрізняється від попередніх завдяки вирішальному значенню інформаційно-інноваційних ресурсів, пов'язаних зі створенням, акумуляцією, опрацюванням інформації, трансформацією її у конкретні інновації, готові до безпосереднього практичного застосування [2, с. 33]. Економіка перетворюється у систему, яка функціонує на основі обміну знань і їх взаємного оцінювання, а головним джерелом прогресу стають цінності, створювані знанням.

Важливим є той факт, що знання збільшуються, якщо вони передаються, тиражуються і використовуються, і навпаки, якщо знання не використовуються, то вони зменшуються та руйнуються. Цим знання відрізняються від фізичних елементів капіталу. Також слід вказати на суб'єктивність і рефлексивність знання, внаслідок чого будь-яка наукомістка технологія безпосередньо залежить від своїх носіїв – окремих індивідуумів з креативним мисленням, мобільних виробничих груп, трудових колективів НДІ, державних і громадських організацій тощо.

Сучасну економіку знань, як єдину передумову економічного зростання постіндустріального типу, можна сформувати за наявності відповідного людського капіталу. Цей капітал значною мірою формується саме у сфері освіти, що й зумовлює підвищення її ролі та значення [3, с. 96].

Освіту можна вважати капіталом, якщо вона містить раціональне і функціональне знання, яке своїм існуванням обґрунтовує продуктивність і самореалізацію такої освіти. Здобутий у процесі освіти людський капітал, по суті, є освітнім капіталом і має певну специфіку. Це сукупність кваліфікаційних (теоретичні знання, практичні уміння і навички, накопичений виробничий досвід) та особистісних (розвинуті здібності, матеріальні, соціальні і духовні потреби, мотивації) характеристик людини, сформованих у результаті здійснення інвестицій в освіту, які приносять людині дохід протягом її трудової діяльності і спонукають до подальших інвестицій в освіту. На мікроекономічному рівні під освітнім капіталом розуміється сукупна кваліфікація та продуктивні здібності усіх працівників підприємства, а також здобутки підприємства у царині організації праці та розвитку персоналу. На макроекономічному рівні йдеться про суму освітнього капіталу всіх підприємств та громадян як частину національного багатства країни. Чим вища цінність освітнього капіталу, тим більшим є економічний вигравш суспільства [4, с. 171].

Ще з 60-х років ХХ ст. у роботах Т. Шульца і Е. Денісона освіта стала розглядатися як найважливіше джерело підвищення продуктивності праці. Освіта не тільки перетворює людину в більш продуктивного працівника, але й розвиває підприємницькі здібності, робить людину кращим організатором (цей феномен дістав назву “розподільчого” ефекту освіти). На макрорівні це приводить до того, що підвищується “адаптаційний” потенціал економіки; економічне зростання забезпечується тим, що особи з більш високим рівнем освіти швидше й ефективніше реагують на нові можливості, що відкриваються під впливом науково-технічного прогресу.

Відтак, у сфері освіти відбувається перехід від виховання людини за задалегідь заданими параметрами до формування людини з ноосферним мисленням, яка є не лише активним споживачем нових знань, а й їх генератором [5]. Основними соціальними проектами стають: “людина креативна” зі спрямуванням на науково-технічне лідерство; “людина мобільна” з орієнтацією на швидкі модернізаційні зміни; “людина-оператор” з можливістю працевлаштування у секторах послуг і виробництв, які забезпечують основне виробництво. На зміну професіоналам приходять транспрофесіонали, або “люди-портфелі” – фахівці, здатні опанувати нові професії, носії унікального “пакету” знань і навичок [4, с. 176].

На постіндустріальній стадії суспільного розвитку необхідна “креативна освіта”, за допомогою якої відбувається формування життєвих настанов та ціннісних орієнтацій, вибір моделей соціальної поведінки тощо. Вища освіта й наука стають генераторами і ретрансляторами нової інформації, знань, умінь та навичок, які, з одного боку, забезпечують соціалізацію індивідів та їх персональний розвиток, а з іншого – створюють та акумулюють ресурси для економічного розвитку [6, с. 26]. Організації освіти виконують роль інтеграторів знань, оскільки освітні послуги безпосередньо впливають на накопичення людського капіталу індивідуума, а також є факторами накопичення людського й інтелектуального потенціалу суспільства [7, с. 51].

Сьогодні зростає роль системних, міждисциплінарних знань людини, необхідних для раціонального оперування різноманітними знаннями та величезними обсягами даних при розв’язанні нестандартних проблем. Сучасна освітня підготовка має передбачати формування спеціальних освітніх модулів, що включатимуть: фундаментальну підготовку з базової природничої чи гуманітарної дисципліни; технічну освіту; економічну та /або юридичну освіту; філософсько-методологічний практикум; освіту в

галузі стратегічного, інноваційного, проектного менеджменту; інтенсивну практику командотворення; адаптаційні та соціалізаційні курси [4, с. 177]. У вищій освіті повинна зростати роль (і частка) універсальних знань, навчальних дисциплін, які розвивають інтелектуальні здібності, ініціативність, підприємництво, уміння адаптуватися до вимог середовища.

Невід'ємною рисою сучасної системи освіти є її фундаментальність. Освіту можна вважати фундаментальною, якщо вона є процесом такої взаємодії людини з інтелектуальним середовищем, коли особистість сприймає його для збагачення власного внутрішнього світу і завдяки цьому визріває для примноження потенціалу самого середовища [8].

Важливу роль у формуванні фахівця в межах створення цілісної особистості відіграють переваги ефекту синергії. З огляду на це, з'явилося поняття синергетичної освіти як соціального інституту і засобу соціалізації людини, орієнтованої на синергетичну методологію мислення та пізнання, міждисциплінарний рух у науці і навчанні, використання синергетичних методів навчання (таких як самонавчання, нелінійний діалог, пробуджене навчання, навчання як адаптивна модифікація, навчання як фаховий перехід, гештальт-освіта, кейс-метод, що базується на синергетичному розумінні конкретних ситуацій, тощо) [9, с. 105]. Метою синергетичної освіти можна вважати формування синергетичного стилю мислення, орієнтованого на аналіз та сприйняття соціоприродних явищ у взаємозв'язку, кооперативному розвитку та імовірнісній інтерпретації [10].

Таким чином, для сучасного підприємства головним предметом виробництва стає інформація, а засобом виробництва – знання (або людський інтелектуальний капітал). За таких умов ключову роль починають відігравати транспрофесіонали, які володіють синергетичним стилем мислення і здатні генерувати й застосовувати на практиці міждисциплінарні знання. На підготовку таких фахівців має бути орієнтована сучасна система освіти.

Література:

1. Фоміна Є. В. Інтелектуалізація економіки: еволюція в контексті світового розвитку [Електронний ресурс] / Є. В. Фоміна // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2016. – Вип. 5. – С. 112–115. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2016_5_24.
2. Галиця І. Механізми вдосконалення управління інноваційною діяльністю в умовах економічної нестабільності [Електронний ресурс] / І. Галиця, М. Шевченко, О. Галиця // Вісник Національної академії наук України. – 2010. – № 5. – С. 33–41. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2010_5_5.
3. Колот А. М. Фундаменталізація та індивідуалізація економічної освіти як провідні тенденції її розвитку [Електронний ресурс] / А. М. Колот // Економічна теорія. – 2006. – № 1. – С. 94–107. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/11612>.
4. Нематеріальна економіка: управління формуванням і використанням інтелектуального капіталу : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. ; за ред. Л. С. Шевченко. – Харків : Право, 2014. – 404 с.
5. Гук Н. А. Посилення інтелектуалізації праці та тенденції її структурних зрушень в Україні / Н. А. Гук // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 2. – С. 125–130.
6. Думанська В. Освіта в системі інститутів людського розвитку [Електронний ресурс] / В. Думанська // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 5. – С. 25–29. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2009_5_7.
7. Марченко О. С. Інтегратори знань: місце та роль в інноваційному процесі [Електронний ресурс] / О. С. Марченко, О. В. Ярмач // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія : Економічна теорія та право. – 2010. – № 3. – С. 44–53. – Режим доступу : <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/3457>.
8. Гончаренко С. У. Фундаменталізація професійної освіти як дидактичний принцип [Електронний ресурс] / С. У. Гончаренко // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія : наук.-практ. журнал. – Вип. 2. – НТУ “ХПР”, 2008. – С. 87–91. – Режим доступу : <https://core.ac.uk/download/pdf/159118718.pdf>.
9. Манелюк Ю. М. Самоорганізація як інноваційний фактор в освітньому процесі [Електронний ресурс] / Ю. М. Манелюк // Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті : зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. конф. – Київ : КНЕУ, 2016. – С. 105. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/17703>.
10. Мукушев Б. А. Проблемы формирования нелинейного стиля мышления личности / Б. А. Мукушев // Вестник высшей школы. – 2009. – № 4. – С. 15–22.